

Ztratený pandúr.

Rozpráva P. Drahomír.

I.

Slniečko vyšlo zpoza rozrumeného Branča. Nebo bolo jasné a sľubovalo krásny deň. A bolo by i žiaducno, aby bol pekným. Zpýtate sa, že prečo? Nuž poviem vám úprimne, že je to veľmi nepríjemná vec, keď je veľtrh a prší. Lebo keď prší, je blato a keď je blato, človek sa ľahko zamaže, už či chce a či nechce. A na jarmoky sobotištské v poslední roky veľmi zhusta pršovalo. Najlepšie vedeli by o tom povedať arendatori. I títo si želali, aby bol pekný deň; lebo keď prší, tržište sobotištské býva veľmi blatnaté. Nedáš-li pozor, hneď lupneš nielen po členky, ale aj powyše do blata. Ale pri veľtrhu jaký pozor? Tu ťa ten, tu zas ten strkne, takže pri všetkej tvojej pozornosti, ani sa nenazdáš len, až stojíš po kolená v mláke.

Mnohí sa síce posmievajú Sobotišťanom, že tu len perníky, praclíky, oblátky a pečienky dostane kúpiť, a prezývajú ich praclíkarmi a oblatkarmi, jako zase Vrbovčanov opalkarmi a Častkovanov sykorkarmi.

No neverte, žeby v Sobotišti len perníky na veľtrhu k dostaniu boli. Dostaneš tu, čo len chceš: statok, kabáty, kožuchy, vozy, pluhy, hrnce, varechy, čipky, lopaty, trlice vyberané, rebriny, opálky, a ktože by to všetko vyrátať vedel, čo na veľtrhu k dostaniu a k zakúpeniu je, len keď máš peniaze. Veľtrhy sobotištské nezaslúžia teda tú hanu. Sú ony starého pôvodu. Kto neveríš, prečítaj si nasledujúcu listinu, ktorá o starobylosti veľtrhov sobotištských svedčí. Zneje ona nasledovne:

„My Niarovskej a Thardovskej Famílie jednota jakžto Diedičníh Panuv Panuv všeczkeho Panstva Braneckeho: kcz: jednemu každemu davajicze Naznamost kdebi kolvek Potreby bilo a prislušalo. Že Werny naše Mudry a Opatrny Mestečzka Sobotišťia tak reczeného a v Šlavnej Stolicy Nitranskej pod Zamkem Brančz vištaveného prebivajiczy Obivatele ktoríž jistina od Svatich nekdy Kraluv Krajiny Uherskej Slobodami, a naddanim obdarovany a dovoleny byli. Jest pravda jejich listi na toto predešlma czasmy Burky a Wojen neščzaslive stracene se vynalezaju. My protož na poniženu juž jmenovanich vernich Poddanich našich nam danu poniženu Supplicatiu jednomisne a Obecne na to dovolicze túnto, a všeckým jejich potomkom znovu davajicze dovolujeme tito Slobody: První totišto aby jednoho každého Roku davany Wina jmenovaného Mestečzka Sobotišťia na Osoli a Užitek jejich Obecný bila, od Svateho Michala Archanjela počnouce až do Noveho Roku nebolišto Obrezany Krista Pana bez všelijakej prekažky. Druhé, aby v každem jarmoku, který každo-Ročzne trykrat bivajicze. Totišto na den Svateho Mateje Apoštola, zatím na Nebe vzety Panny Marie czož více na Svateho Lukaša Evanjelisty nicz jinaczej Prez try

dny aby bily od všetkích robot našich oslobodený a Slobodný, ne jinakším Spusobem Prostredkuicze: Abi po času tomto alebo Takovichto jarmaku naše každodenný Prace a Roboty vedle ustanoveného času nam vykonávaly a robít musely, na czež my dávájicze, a potvrzujicze na Wečnosť tito listy našima Rukamy vlastnima Podpisem a jednoho každého Pecžety Potvrzeny Obczy tejto, anebolišto Obivatelom predjmenovaného Mesteczka Sobotištia a Potomkom jejich vzdiczký trvájicím Offerovaly sme a daly. Kterěz listy precžitajicze od kterehož kolvek v jakem kolvek Stave nebolišto Conditie takoveto listy abi jim navracene bily tak chceme.

Dano v Mesteczku Sobotištý dne Prvního Mesieza Januárij Roku 1614.

Joannes Schlossberg. Hedervady Istvan. Georgius Meftheny.

Ludovicus Nyary. Franciscus Nad Mihali. Franciscus Tardy.

Stephanus Amade. m. pr. Joanne Floslactoviez p. t. Jus. Notario loci.“

Veľtrh v sobotišti býval teda opravydovým sviatkom pre poddaných, veď vtedy za tri dni boli svobodní, nik jich nesmel vyhnúť na panské.

Od tých čias sa veľtrhy sobotištské o tri rozmnožily, avšak i tie staré ešte voždy sú v užitku. Sviatočný náter zachovaný — ale bez ducha po dnes.

Bolo po na nebe vzatí Panny Marie, dňa 16. augusta 188*. Slniečko osvietilo už nielen utešené okolie Podbranča, ale i vršky okolia sobotištského, Uchánek, Vápenky, Kozikrepec, Havran, Maccejov, v jeho žiare zajasaly sa i starodávne panské kaštiele Horeckých, Vietorisov, Broďanyho, Bránika, Petkovského a iné, teraz zväčša opustené. Jeho žiare tešil sa i suchý rýnok sobotištský.

Na moste, položenom nad riečkou Vybovčankou, stál o zrub oprený bohatý mešťan sobotištský, Pavel Šimšálek. Na hlave mal širák so širokou striedškou, jehožto vrch nebol guľatý, ale useknutý, na spôsob jako okolo Komárna kdesi nosia. Věsta jeho obťažaná bola veľkými, asi jako dobrý vlašský orech strielbornými gombami, uhorské nohavice a čižmy tvorily ďalší oblek jeho. Kabáta dnes nemal, lebo bolo teplo hneď z rána. Z košeľe nebolo vidno len rukávy, a tie poukazovaly, že bola nová, pekná, biela. V rukách držal čakán, na ktorý sa obyčajne podpierať. Postavy bol strednej; tvár mal krátkymi fúzami ozdobenú. Človek srdeca dobrého, ale keď sa rozzlobil, bol hrozným, neušetriac žiadneho. V dobrom ale rozmare i si zažertoval. Súdiac dľa výrazu tváre, je dnes dobre naladený. Zdá sa, že pozoruje prichodiacich kupcov a predavačov, bo tvárou obrátený je k rýnku, ktorý z mostu celý priehliadnuť môže.

Je síce ešte skoro, ale už teraz zavierať možno na hlučný veľtrh, bo jarmočníkov čo chvíľa pribýva. Veď už aj pán slúžny i s podslúžnym sú tu. A pandúri z celého okolia. Ba ozaj, k čomu jich tolko? rozmyšľal i sám Šimšálek a s ním všetci, ktorí jich videli.

Tu poklepal ktosi od chrbta nášho starého panku — bo bol už asi šesťdesiatnik — po pleci. To ho vytrhlo z myšlienok.

„Dobré ráno, pán brat;“

„Pán Boh daj aj vám! — Ale vy ste už tu, páni bratia? No museli ste včasne vstať. Snáď ste si už niekde dačo ohliadli?“

„Ach! horkýže; ale by sme nedbali, keby sme už mali niečo kúpené; bo máme doma náhlu robotu.“

„No nevidali; do Senice ľahko prijdete, aj ešte dost kúpíte. Snáď by som vám vedel i niečo poradiť, keď vám tak na pilno. A čo že by ste takto chceli?“

„Nejaké dobré prasiatka na pečenky.“

„Keď dáte dobrý oldomáš, poradím vám. Veru prasiatka na pečenky bárs jak súce: hneď by sa mohli zabíť. A to nie jedno, ale aj päť; ale len keď dáte dobrý oldomáš.“

„Bez oldomášu jich iste nevyjednáme, ani nekúpime; to sa rozumie, že dáme.“

„Dobre, dobre, páni bratia! Vy hráte na múdrych; keď sa pojednáte — a keď kúpíte, dáte; a keď sa nepojednáte a nekúpíte, nedáte: ja ale chcem hneď. Vy by ste mohli oldomáš aj bezo mňa vypíť.“

„No to! veď len nepôjdeme k druhému, jako k vám; zaznávate nás, pán brat.“

„Nie, nie, pán brat! Ja sa vždycky držím toho slovenského porekadla, že: „lepšie niečo z rána, jako na večer nič;“ alebo inácej: „lepší vrabec v hrsti, jako zajac v chresti.“ Ostatne, však ja vás nenútim; dáte, dobre; nedáte, tiež dobre.“

„Ale, čože by sme nedali? poďme teda k vám; veď aj nám treba, aby sme si zaraňajkovali.“

„Nech sa líbi teda, páni bratia! rečie vážne pán Šimšálek a vedie pánov bratov do hostinca, ktorý bol jeho majetkom ešte i s druhým domom, neďaleko mosta.“

O pánu Šimšálkovi sme ešte zapomenuli podotknúť, že podľa povolaní bol mäsiarom a shovárajúci sa s ním na moste že patrili tiež k tomu povolaniu a pochádzali zo Senice. Menovali jich Sameček a Ondráš.

Sotva že tamti odišli, zaujali jich miesto na moste iní. Bola to zväčša svobodná chasa z okolitých osád i z mestečka; všetci sviatočne vystrojení. Každého si po rúchu poznať mohol, či je z mestečka, či z kopaníc, či z Podbranča, Rovenska alebo Častkova. Najfurtáckejšie z nich vyzerali Rovenštani a Častkovani. Už tie jejich pávové, vysoké perá, alebo biele kohútie kosierky za malými ostuškovanými a rozlične ozdobenými klobúčikmi poukazujú, že jich majitelia si o sebe čosi myslia. Ku peknému klobúku však musí byť i pekná, hodbábom vyšivaná, tenká biela košielka so širokými rukávami. Na maličkom ľajblíku tiež hodbábne štepovanie a cifry v predu i na chrbte. Pod krkom i dolu je zapiaty. Pod krkom opála sa jim celý rad cifrovaných košielových šnorenk a dolu červená stužka pri veste. Vo vrecku vesty veľký biely ručník, ktorým sa pri tanci utierajú. Bez cigary v ústach málo ktorého vidíš. A čoby ho hneď hlava za dva dni bolela: na veľtrh a na nedeľu cigara musí byť. To patrí k terajšiemu bontonu. Čím kto viacej fajčí, tým lepší vlastenec, lebo tým napomáha krajinu. Preto tým, ktorí v krajine nefajčia, mali by väčšiu daň naložiť, aby sa s faj-

čiarimi vyrovnali a rovnako prispievali, alebo fajčiarom o to, čo prefajčia, by menšiu daň naložiť mali.

Neviem, ale sa mi zdá, že naši chasníci o niečom takom hovorili. Snáď jim zaydali k tomu príležitosť finančníci, ktorí práve okolo nich prešli. Či ale o tom, či o inšom hovorili, bolo to len preto, aby hovorili. Odrazu však hovorenie jejich vzalo inš smer.

„Jane! štuchne loktom Martin Žáček popri ňom stojaceho Jana Dolinského; ale ju vidíš?“

„Koho?“ pýta sa štuchnutý a podíva sa skorej na miesto, kam ho bol Martin súril, či mu naozaj rebro nevystavil.

„Koho?“ hovorí posmešne Martin, „jakoby nevedel.“

„Hej, ale ti je len pekná, ledačina!“ rečie Jožko Kolár.

„Veru je, kamarát;“ prisvedčí Jurko Kadlec.

„Jako väčšina Dolinariiek,“ rečie iný.

„Kráča, jako na strunach.“

„A zvrťá sa, jako osa.“

„Obzvlášte tie jej oči, pravda, Jane?“

„Tie už nejedného popíchaly;“ povie Ján, „a nemýlim-li sa, i teba bodnuly. Pozriže sa len na toho pandúra hen, jako sa za ňou točí.“

„Padla mu do očí;“ rečie Martin.

„Ja som počul, že i tam chodí.“

„Jaj, tam jich mnoho chodí!“

„Však že už má mať ohlášku s jakýmsi Myjavcom.“

„Vláči sa jich tam mnoho, nielen z Myjavy, ale i z Bukovca, z Prítrže, a čo ja viem, odkiaľ.“

„Načo si to dovoľte? Však keď sa Havlík ženil a bral si z Bukovca, Bukovčania vás škarede nadelili, keď vám Kaščáka skoro zabili.“

„My sme pridobrí. Vy Rovenštania by ste to pravda netrpeli. vy aj tých prepúšťate, ktorých by ste nemali.“

„Neviem, koho?“

„Nuž a Mičovi ste neprebili hlavu?“

„To sa omylom stalo. Ti, čo to urobili, nevedeli, že si Miča prišiel pre svoju ženu, ale mysleli, že to je niekto na vohladoch u švagrinej jeho.“

V tom priblížila sa Dolinárka, o ktorej reč bola, až ku samým mládencom.

„Neutekaj tak, Kristino!“ osloví ju Martin.

„Pán Boh daj aj vám!“ rečie oslovená.

„Aj tebe, čo nemáš;“ odpovedajú so smiechom mládenec.

„Veru ste pekní mládenec, keď ani dobrý deň neviete dať!“

„To je tvoja povinnosť, keď ideš okolo nás.“

„A vaša povinnosť, postávať.“

„Veď je sviatok.“

„Svätého narobsa.“

„A či nenie jarmok?“

„A čo predávajú?“

„Sami seba; kup si dajedného.“

„No veru pekná parteka!“

„Nielen pekná, ale i užitočná.“

- „Neviem k čomu...“
 „Len si kup a potom uvidíš.“
 „Kúpiť jako kúpiť — ale potom predaf. Na nešťastie alebo šťastie nemám peňazí.“
 „Sveríme ti, len si vyber.“
 „Nepotrebujem.“
 „Škoda.“
 „S Pánom Bohom!“
 „Nože počkaj —“
 „Nemám času.“
 „Ale jarmočné nám kúpiš?“
 „Sedem detí za krajcár... Pekne veru! čo by ste sa vy mne mali zavďačiť...“
 „Keď nepýtaš — pýtame my.“
 „Preukážte sa najprv vy!“
 „Veď by sme my to aj urobili, keby sme ti vhod boli. S tým pandúrom hen si ináčej hovorila, nám len tak odfrkuješ.“
 „Musíte i vy takými byť, jako on.“
 „No môžeš mu povedať, jestli nechce, aby ho v plachte odniesli, nech sa na Dolinu neukazuje.“
 „Malý strach! Kto sa mnoho strojí, mnoho nevykoná.“
 „No však uvidíš, čo sa s ním stane!“
 Na výhružku Jána Dolinského Kristína sa usmiala, on ale zafal zuby a začervenený v tvári hrozivým pohľadom sprevádzal odchodiacu devu, ktorá z jeho výhružok ničoho si nerobila. Smiech kamarátov ho ešte väčšmi k hnevu popúdil. Nemajúc však na kom, vyvršil sa na cigare, ktorú vyjmul z úst, celú pomrvil a praštiac ňou o zem, po nej šlapal.
 „Ej, Jane! keby tá cigara bol ten Garabáš;“ povie Martin.
 „Ba ten Garabáš, jako tá cigara; čo chvíľa by s ním poriadok urobil;“ rečie Juro Kadlec.
 „No však uvidíte;“ rečie namrzený Ján a odíde z nevolnený do trhoviska. Za ním rozišli sa i ostatní.

II.

Za dubovým, do čierne prechodiacim stolom sedeli pri oldomáši mäsiari senickí: Sameček, Ondraš a domáci gazda Šimšálek. Medzi rečou prišli do spomienky i staré osudy mestečka, keď tu keď tu kedysi z celej stolice sa schádzali. Tu býval podžupan, slúžnovci, komisári a všelijakí páni. — Koľko domov sa obrátilo už v rúmy!

„Ešte môj otec,“ hovoril pán Šimšálek, „pamätal sa dobre, čo v rýnkových domoch samí kresťania bývali. Dnes okrem Eisnerovského domu sú už všetky v rukách židovských. My kresťania hynieme. Je to trest Boží na nás. Kedysi židáci z celého Sobotišťa platili 12 zlatých dane, aby tu trpení boli, a dnes ten najchudobnejší platí toľko. Mám to čierne na bielom.“ A tu siahnuť do vrečka, vytiahol kľúčok a z dubovej, za stolom stojacej armarie vytiahol starý zažltlý papier, ktorý rozvinúc, na stole čítal:

„Par Contractus communitatis Judaicae cum Communitate opp. Szobotist initi.

„My níže podepsaný znamo činjme, že z Obcu Sobotiskau stranyva Židů z Hodonjna a odjinaď sem do Sobotišťa nedavno obsedlych pokonali sme sa o Portiu Křalovskau, že každoročně Rychtarovi Sobotiskemu od tých Židuv přjštjch odevzdame fl. 12 a to bez vŕeckej Executie, a to syce jednu polovicu na S. Jura, druhů pak na S. Michala odevzdame. Čo jestli by sme nevykonali, teda takové penjze skrz Executiú od našeho rychtara židovského vždýcky bude mět slobodu vybrat. Tento ale Contract, tak jest učiněny, že treba by některj Žide odešli, alebo znovu přišli, vždýcky jednakem stavě zostavat bude. Na co sa podpisujeme. Szobotisty 19. Xbris 1776. Joseph Wolf, rychtar. Joseph Lebl. Jakub Wolf. Simon Herssel.

My Uradě tež na tento Contract do dalšího stoličného zřízení pristavame. Act ut Supra.

„Rychtar Johannes Vitek. Burgmister Johannes Polevka.

Coram me Martino Horvath, J. Cottus Nittr. Jurassore m. p.“

„Tu mám zase „Registrik od Grubej povodne v Sobotišťy Poznamenenich Richtarů, který jest s ktorej stranky Roku panie 1672. Tento je ešte starší.

Povodeň táto bola okolo Medarda. Vrbovčanka sa tak rozvodnila, že i do kostola a fary voda vniknula. Farára utekajúceho z fary pred vodou horko-fažko retovali kyrisrajtare, ináčej, niet týchto, bol by sa utopil. Voda mnohé domy poválala a 99 ľudí sa utopilo.

Ďalsie hovorenie o povodni pretrhol mladý Brunčko, ktorý vstúpiač do chyže, najprv poslúchal, potom ale, keď Šimšálek chcel mená niektorých richtárov predčítať, hovoriac, že to máloktorá obec sa môže pochlúbiť, aby vedela mená svojich predstavených, zamiešajúc sa do reči, povie:

„Pán tatík, keď dáte tri holby vína. všetkých tých richtárov vám poviem aj bez písma nazpamät.“

„No keď to vykonáš, dostaneš nie tri, ale štyri.“

„No aj my vám dáme tolko;“ hovoria Sameček a Ondráš.“

Brunčko mlasknul ústami, ani čoby dlaňami bol plasnul; vyskočil, až skoro hlavou podlahu prebil, a dopadnúc na zem, celá chyža sa striasla pod ním. Bol to znak, že si je svojho víťazstva istý a výraz radosti, že dnes k lačenému oldomašu príjde.

„Pán strýček! dovoľte ale, aby som si mohol trochu hrdlo ovlažiť, bo tých mien je mnoho, veľmi by mi vyschnulo.“

„No napi že sa!“

Brunčko vzal pohár, obrátil hore dnom a tanto: zmiznulo v gá-gore, ani čoby sa tam bolo prepadnulo, jako ten prameň vody na Dobrej vode. Potom si ale zastal, a položiac ruky na kríž, začne reinzať, že pán Šimšálek nestačil za ním; čítal mena sobotištských richtárov od r. 1672—1789. Bolo jich 116.

Ondráš i Sameček viackrát chceli vstať a odísť, bolo jim to tiež prizdhlavé, bárs i z počiatku pozorne načúvali, či ozaj Brunčko svojej úlohe za dosť urobí. Teraz ale už sa náhlili len čím skorej do trhu lebo domov, vyzývajúc pana brata, aby jim dané slovo zadržal.

„No keď tak už ponáhľate a nechcete sa pribaviť, poviem vám, že hore na Čupe Sládeček má pekných päť prasiatok, na pečienky

bárs jako súcich, lebo jich zрном chová. Jestli sa vám zalubia, môžete sa pojednať. Myslím, že vám z nich dve-tri prepustí. No a za oldomáš pekne ďakujem.

„Aj ja ďakujem!“ usmieval sa Brunčko, ale nie na odchádzajúcich, ale na fľašky vína, ktoré pred ním stály.

„Rado sa stalo!“ hovoril Sameček a dajúc s Pánom Bohom, odišiel i s Andrášom na Čup ku zakúpeniu prasiatok.

III.

Za terajším katolíckym kostolom, ktorý bol vystavený r. 1637 horlivým evanjelickým pánom, Ľudovítom Nyárom, jako to nápis nad vchodom až podnes svedčí, a ktorý evanjelici až do roku 1697 pri svojich službách Božích užívali: nachodí sa vršok Čup. Celý vršok kedysi zastavaný bol malými domkami, ktoré sa tu pekne, jako nejaké villy vynímaly. Z domčekov týchto prehliadnuť mohol celé mestečko. Mnohé z nich sú už poválané.

Tu na Čupe nachodil sa dom i pána majstra Sládečka.

Pán majster Sládeček sedel na svojom verpánku, sohnutý ku čizmám, ktoré práve pilne cifroval, aby byly úhladnejšie, a ponevác sa s nimi k jarmoku ponáhlal, teda i odbytnejšie. Kto by ho bol videl, každý by bol uhádnul, že mu je na pochytre, bo jarmok sa už započínal. Majster Sládeček však nemal strachu, že svoju hotovizeň nevypredá. Za jedno, nemal toho tak mnoho a za druhé, dobrá práca je nielen dobre platená, ale i hľadaná. Preto málo kedy sa trafigo, aby on svoju prácu domov bol priniesol a na jarmoku nepredal.

Že sa ale teraz náhlil, príčina bola iste len tá, aby neskoro neprišiel: lebo „kto neskoro chodí, sám sebe škodí.“

Do pilnej práce docela pohrúžený, ani nepozoroval, že ktosi na dvere už po druhý raz klopal, lebo ináčej by iste sa ozval a bol povedal svoje „voľho!“ alebo „herein!“ „Szabad!“ to ešte neznal, lebo bol slovenským ševcom.

Po druhom klopaní, bárs sa aj nikto neozval, dvere sa otvorily a v nich otvorila sa červená okráhlá tvár, kukajúc zvedavo do izby, či jesto kto duuka. Však nebolo dosť na jednej, ukázala sa i druhá, hovoriac:

„Doma ste ešte, pán majster?“

„Doma, doma — ale už — už som hotový, už idem zaraz;“ hovoril sekano pán majster. Teraz už dvere sa roztvorily dokoran a duu do izby vnišli dva mužskí. Boli to naši známi Sameček a Andráš.

„No, Pán Boh vám daj dobrý deň!“

„Pán Boh daj! Pán Boh daj!“ hovorí chytro Sládeček, ale preto nevstal zo svojej trojnožky, ale jako čoby sa ešte väčšmi ponáhlal, sotva že mu rozumet možno, víta príchozích a núka aby si sadnuli.

„Nemáme času, pán majster; prišli sme len na okamženie a vy, jako vidíme, tiež sa ponáhľate.“

„Tak je, tak! ad animam, tak je, tak! dobre vidíte.“

„Povedali nám, že máte pekné prasiatka, súce už na pečienky.“

„Mám, ad animam, mám; ktorékoľvek z nich môže byť na pečienku.“

„A sú na predaj?“

„Sú, sú. Keď dobre zaplatíte.“

„Jestli sú pre nás súce, radi.“

„Pre kohokolvek, pánovia. Žerú samé zrno. Ad animam, ani u mlynára by lepšie nebolo.“

„Mohli by ste nám jich ukázať?“

„Hneď, pánovia, nech si len tú botu dohotovím. No tak už je. Chvála Bohu! Bude už svrchovaný čas i do jarmoku sa podívať.“

„Veru už, pán majster. Len nám teda ukážte tie prasiatka.“

Majster Sládeček ešte len teraz vstal hore zo svojej trojnohy, soslal s nosa veľiké, v žltom drôte zarobené okuliare, položil si jich na čelo a hľadel na dotazujúcich sa kupcov.

„Teda opravdu jich chcete kúpiť?“

„Ináč by sme neboli u vás; len nám jich poďte ukázať.“

„Dobre teda, staňte sa! Pspspspsp!“ Pán majster začal pseukať a tu, jakoby na kommando, vyšlo zpod postele päť krásnych, jedno od druhého krajších morských prasiec.

„No, nech sa ľúbi vybrať, pánovia; pekné sú všetky.“

Sameček a Ondráš pozreli na seba, bo oni to boli. V pohľade tom viac povedano bolo, jakoby sme to my na papiery znázorniť mohli. Ešte len teraz jim svitnulo v hlave, prečo kamarát Šimšálek žiadal od nich popredku oldomáš. Ani sami neznali, či sa hnevať a či smiať majú. Štáli tu jako obarení.

„No čo, pánovia, snáď sa vám nelúbia? Ad animam, druhých krajev prasiatok v celom Sobotišti nenájdete.“

„Veríme, pán majster,“ povie Sameček, „ale pre nás sú pri malické.“

„Jako sa ľúbi, jako sa ľúbi; kúpiť a predáť nie je nútená vec.“

„Tak je, pán majster. No nemajte nám za zlé.“

„Ad animam, ani zďaleka, ani zďaleka. S Pánom Bohom, s Pánom Bohom! Veď i ja sa musím ponáhľať.“

Sameček a Ondráš ani sami nevedeli, jak sa vonku octnuli. Keď už boli na dvore, teprv jim prišlo na um, že zapomenuli s Bohom povedať. No ale už sa vrátiť nechceli.

Za odchádzajúcimi v päťach poberal sa i pán majster Sládeček do jarmoku. Prv ale, kým by bol vyšiel z domu, nezapomenul na svoje prasiatka, ktoré bol zpod postele vyvolal a ktoré po prostred chýže behali: uspal jim zrna; sviazal svoj tovar do plachetky, na vrch pretiahol palicu, prehodil na plece, zamknul dom a posiel.

IV.

Veľtrh bol v úplnom prúde. Predávalo, kupovalo sa to až milá vec. Plieskanie rúk jednajúcich sa, len sa tak ozývalo zo všetkých strán. Tovar majstra Sládečka bol minutý čo chvíľa. I Sameček a Ondráš už kúpili, ale na oldomáš k Šimšákovcom nechceli viacej ísť. Preto však ani hostinec Šimšákov, ani Kutákov, ani žiadon nebol prázdny. Keď iní vychvalovali Kutálka, aj nad habanskú klučiaren, majster Sládeček nechcel inam ísť, jako k Šimšákovci, lebo to mu bolo najbližšie. Ej, ale keby bol vedel, že to bol Šimšálek, čo k nemu ráno kupcov poslal: ad animam, bol by mu posvietil, aj povedal, že by mu to do živého bolo išlo.

Lež nielen hostinskí a kde jaký krčmár židovský, mali dnes dobrý odbyť: darilo sa dobre aj perníkárom. Títo skoro všetky srdcia rozpredali. Pandúr Garabaš kúpil jedno z tých najväčších Kristíne. Videl to i Ján Dolinský. A to ho aj zarmútilo, ale aj rozpálilo, že by bol pandúra hneď v zubách rozsekal a pomrvil na odrobinky, jako ráno tú cigaru. Taký bol napálený, že sa mu už ani k muzike nechcelo. A dobre, že tam nebol. Bo keď mu hovorili, že tam Garabaš Kristínu na líco uštlpnul, div že z kože nevyskočil.

Chudák Dolinský! nevedel už ani čo robí, — len si žiadal, aby čím skoršie bol večer a bolo po jarmoku. Bo nikto sa nezdal mať s ním poľutovania. A predsa; to sniečko, jako by sa bolo chcelo nad ním smilovať, čím dial, tým viac sa klonilo ku západu. Na obzore počínaly sa dvíhať oblaky, jako čoby sa k búrke bolo chystalo. Niektorí z jarmočníkov počali svoj tovar skladať, šiatre rozberať, chystajúc sa k odchodu.

Čo sa začalo i pomrúkať, basa a klarinet na Červenom dome nezdaly sa toho si všímať. Ihrajúci v kole ani zďaleka nemysleli na rozejitie, bo čím ďalej tým viac boli rozohnenejší. Po teraz trpeli i mladších medzi sebou, bárs kedy tedy nejednemu sa ušiel hodný lepanec práve vtedy, keď sa toho najmenej nadál, alebo ani sa ne-nazdál: už mu bol klobúk von oknom. Medzi najdotieravejších patrila pasák, Samo Blanár. Hlava mu už bola dotlčená, jako planá hruška; klobúk mnohokrát von oknom vyhodенý, ale nič nespomohlo, on sa chcel mrvíť medzi ostatnými. Zase mu ho von vyhodili. Vonku stojaci sa smiali. Samo vybehnul von, zodvihol si širák, odbehol kamsi, ale o chvíľu sa zase vrátil a zrovna do kola.

Pac! už mu ktosi vlepil pohlavok. No ale tentokrát zle pochodil, lebo sa prezradil: vykriknúc, takže i basu i klarinet prekrícal; krev sa mu len tak z ruky cedila.

„Aha! Sykorkár, ale som ťa dostal;“ posmieval sa mu Samo, keď muzika prestala, nedbajúc ani na to, že i jemu z hlavy krev vyviera.

Ale sotva, že vypovedal to slovo „Sykorkár“, už zas dostal po ústach: Tu máš, „Preklikár“.

„Kto je Prelíkár?“

„Kto Sykorkár?“

Bolo počuť dnu i von. Jedni na jednu, druhí na druhú stranu sa sriadovali. Už neboli jako pri ihre y kole pomiešaní. V jednom okanžení stáli Sobotištania na jednej a Častkovania na druhej strane, jako kohúti proti sebe. Ba už sa i za prsia začali potriasaf.

„No udri ma!“

„No udri ty, keď máš kuráž!“

„Ty Praclikár!“

„Ty Sykorkár!“

„Praclikári, nedajte sa, však ste doma. Sykorkári, nebojte sa!“ pohuckávali okolostojaci hašteriacich sa. A tí už si boli vo vlasoch. V tom však prišli pandúri, urobiac ďalšej ruvačke koniec.

Častkovania museli sa odobrať domov. Pandúri ich vyprovodili až na častkovskú cestu. Pokojnejší poslúchli, furtáci ale skoršie boli v mestečku, jako sami pandúri.

Z muziky už dnes nebolo nič. Richtár s úradom ďalšie tance zakázali: hudci i so svojimi nástrojmi hudobnými museli opustiť hospodu.

Na židov bolo zle. Prečo? Lebo že oni tomu boli na príčine, že ďalej muzika nechcela hrať. Oni že naviedli richtára i pandúrov, aby muziku rozohnali.

Rozpásaná chasa počala hromžiť na židov a na pandúrov. Vypuknutý spor pri muzike bol zabudnutý; už boli zase spolu, jako čoby sa nebolo nič stalo a oni najlepší priatelia bývali. Keď ich pandúri na jednom mieste rozohnali, sišli sa na druhom. Alebo rozdelili sa na viacej trup. A keď na jednom konci hulákanie ustalo, začalo sa ihneď na druhom, takže pandúri si s nimi už ani rady dať nevedeli. A to jim tým ťažšie padlo, keď i sami so sebou zdali sa nevládať, už či od toho ustavičného chodenia a či toho posilňovania sa nápojmi, ktorých sa jim v tolkej miere dnes za podiel dostalo, jako nikdy preatým. K tomu ani na cigariach jim neschodilo.

Naposledy musely byť hostince i krámy pozatvárané, aby poriadok zavedený byť mohol. Baviaci sa či chceli a či nechceli, museli ísť domov. Medzi ubierajúcimi sa domov vidíme i majstra Sládečka, ba i Brunčko šiel za ním, ktorý svoj oldomáš bol už dávno cez hrdlo prehnal.

Majstrovi Sládečkovi nijako to nešlo do hlavy, že musel sko-rej, jako jemu sa ľúbilo, hospodu opustiť. To sa mu ešte nestalo. No ale už len šiel. Nie tak ale Brunčko.

Sotva že prišiel pred najbližší hostinec, už bol v ňom. Tu práve bola reč o pasákovi Blanárovi, ktorému pri muzike mládenci klobúk von oknom vyhodili a ktorý potom z pomsty odišiel a kúpil si špendlíkov. Tieto potom napchal do klobúka hore koncami a odišiel zase k muzike, miesiac sa pomedzi chasov. V tom mu vylepil jeden z ihrajúcich pohlavok a všetky špendlíky vrazil si do ruky, ktorú si celú rozkrvácal.

Brunčko načúval.

V tom však ozve sa ktosi z prítomných:

„Rád by som predsa vedel, prečo Častkovánov „Sykorkármi“ menujú?

Keď všetci mlčali a žiaden nevedel, ozval sa Brunčko a povie:

„Za dve holby vína, ja vám to poviem.“

„Dostaneš jich,“ povie predošlý.

„No dajte jich naliať.“

„Ešte si nič nepovedal.“

„Musím si napred hrdlo ovlažiť.“

„Ty ho máš tiež vždycky suché.“

„Veď už dávno nepršalo.“

„Ale nie u teba. Rozkáž si teda naliať.“

„Rozkážem, ale vy zaplatíte.“

„Zaplatím, ale skorej, len jednu holbu.“

Brunčko rozkázal priniesť víno. Upil si z neho jeden hlit, až vo fľaške takmer nič nezostalo. Potom však začal hovoriť.

„Naši susedia Častkovania mali jednu horu. Táto hora však im veľmi pustnala. Čosi jim ju kynožilo. Keď toho mnoho už bolo,

richtár jako predstavený a povolaný obecný majetok hájiť, svolal občanov do porady. Tu v porade vyšlo na vrch, že veru syrkorka je to, čo tú horu kvári.

I radili sa teda ďalej, čo by mali robiť. Tu povstal jeden z prítomných a povie: Páni občania! My sme všetci sedliaci, nám to nebude ťažko našu horu ratovať, len keď to budeme chcieť urobiť. Preto by som radil, vyberme sa všetci, kolkokolvek nás je, Poberme si sekery a obštúpme horu. A keď uvidíme tú mršinu na niektorom strome, ten hneď i zotneme. Jestli ste teda spokojní s mojou náradou: nech pán richtár určí den, na ktorý by sme sa pod pokutou všetci sišli.

Nárada bola jednomyselne prijatá. Pán richtár určil deň. Občania sa sišli a obštúpili horu. Sotva že sa to stalo, zavolá jeden z nich: „Aha! či ju vidíš hen, jako si sedí na tej jedličke?“

Jedlička padla pod ostrými sekerami — ale syrkorka sadla na druhú, aj tá padla — i tretia i štvrtá. A tak to išlo až do nekončena. Syrkorka hneď tu, hneď tam; hneď v prostriedku, hneď na kraji na stromy sedala, z ktorých každý bol bez milosrdenstva zofatý.

Ešte naposledy stála jedna jediná jedla z celej hory. A tu cele naplašená na samučičkom vršku poskakovala si syrkorka.

„Aha! Tam je.“ Spozoroval ju ktosi. Už sa oborili na ňu sekerami. Jedla padla. Syrkorka začínčirajúc letela preč.

„Či ju vidíš, jako letí?“

„Už nás nebude jedúvať.“

„Ani našu horu kaziť.“

„Veru nie!“ pokyne ktorýsi hlavou a doloží: „lebo už jej niet.“

A keď už celú horu ležala vyfatá pre syrkorku, rozmyšľal pán richtár a s ním ostatní, jako horu ratovali.

Od tých čias, aby ste vedeli, menujú Častkovanov Syrkorkármí.“

„No a teraz ešte jednu holbu,“ rečie Brunčko. Sotva však mu ju hostinský doniesol a on sa k nej usadil, prišiel rozkaz, aby sa hneď všetci prítomní rozišli a hostinský zavrel hospodu.

„Dobre, ale nebárs,“ dudral si Brunčko popod nos a obejmúc fľašu oboma rukama, ani čoby mu ju dakto vziať chcel, rečie: „Ej, ale vínko, teba tu zanechám! Nie... Pôjdem. Vďaka nás to len židia vyhánajú. Istócy éljen, žide ven!“

„Brunčko, ticho! Chod' v pokoji domov, bo ináčej — —“

„Bo ináčej mňa zavrete, pravda. Nebojte sa! Na zdravie pánu Istócymu! Nech ho Pán Boh živí!“ a na dúsok vytrúbil celú fľašu a jako ostatný poberal sa aj on von.

V.

Ta von bolo sa už dávno zmrklo. Zoblacilo sa. Tma sa šírila. Z jarmočníkov už dávno niektorí spali. Len tu i tu ešte bolo vidieť niektorých, ktorí sa domov navracali, a pandúrov, ktorí ešte vždy patrolirovali. I krik a shon mládeže, zdalo sa, jakoby už bol v spánok sa ponoril.

Už ani Dolinského nebolo vidieť, ktorý ustavične vrel na pandúrov, menovite na Garabáša pre Kristínu.

Tu zavrešťi ktosi: „Éljen! žide ven!“ Pre tmú ho nebolo vidieť. Pandúri hnali sa za ním, vlastne len za hlasom. A koho prvého

dohonili, toho zaujali. Zajatý sa spieral, kamaráti ho bránili. Nastal krik, lom. Pandúrov obkolesili, tak že sa pohnúť nemohli. A kým jedni s pandúrmí sa hašterili, druhí začali židákom okná vybiť. Z pekelného kriku, brinkotu okien ozvaly sa i strelné rany, k tomu ešte i hromy bít počaly.

Táto surma vyvábila i pokojných obyvateľov von z domov a rýnok a ulice obživnuly, jako čoby sa počínal znova veľtrh.

Avšak sotva minulo štvrt hodiny a už všade bolo ticho: ulice i rýnok bol prázdny, len hrmenie bromov rušilo nočnú tichosť a žiara bleskov krájala hustú tmú. Nato spustil sa hustý dážď z oblakov, ktorý prinútil ešte i samých hlásnikov a vartášov hľadať útulok niekde pod strechou.

Ešte i pandúri zmiznuli bez stopy, jako by jich tu nebolo bývalo.

Do rána však vedeli nielen v Senči a na celom okolí, ale i v samej Pešti, čo sa v noci v Sobotišti porobilo. Všade, na celom okolí hovorilo sa o povybíjaných židovských oblokoch, ani čoby sa celé okolie bolo na nerozmyslenom žarte súčasťnilo. Kto sa však pri vybíjaní súčasťnil, nehovorili nikde. Zo skutku, tak sa zdalo, že radujú sa všetci. Za následky však nechcel byť žiaden zodpovedný. Rozkazovali všetci, cechu zaplatili Sobotišťania.

VI.

Sotva svitnulo ráno, pán slúžny už bol na dejisti, prezerajúc povybíjané obloky. Na ústach jeho, jako tvrdili mnohí, ukrývalo sa pokojné usmätie. Cele pokojne hľadel si svoje biele bajúziky. Len keď sa pýtoval po pandúroch a žiaden mu nevedel o nich povedať: zahrešil a úsmev zmiznul z tváre. A či nemal i hrešiť, keď mu žalovali, že veru milých pandúrov v noci bili, do potoka pohádzali: kto zná, či i nepohynuli?

Pán slúžny, obštúpený žalobníkmi, jako Pilát, keď mal súdiť Krista Pána, ani nevedel, ktorého zo žalujúcich židákov má skorej počúvať. Na šťastie však hľadani pandúri dostavili sa. Boli vykáraní. No nebolo na tom dosť, pohrozeno jim ešte prísnejšou pokutou, že svojej povinnosti, čo strážcovia pokoja, neurobili zadosť.

Ale Garabáša nebolo medzi príslými.

„Kde je?“ pýta sa slúžny ostatných.

Nevedel ani jeden. Židáci hovorili, že ho v noci zabili a hodili do vody a voda že ho odniesla.

Tu ozval sa po chvíli hlas bubna. Všetko sa hrmulo počúvať. Čo nového?

Hrúza! Keď bubnovanie prestalo, sám pán slúžny hovoril ku shromaždeným:

„Tejto noci ztratil sa jeden z pandúrov. Ktoby vedel o ňom niečo povedať: sto zlatých dostane čo odmenu.“

Zástup sa rozišiel, rozmyšľajúc: kdeby sa bol mohol pandúr podieť?

Pandúri poskladali pušky a miesto nich ozbrojení ohreblami a vidlami, vyšli hľadať svojho kamaráta. Probovali tu i tam, hore i dolu, kde sa jim zdalo trochu hlbší potok; bo hlbokým nenie nikde a dažďová voda dávno ubehnula; ale ztrateného kamaráta nebolo nikde. Všetko hľadanie a pátranie po ňom bolo bezvýsledné.

Škoda stozlatovej odmeny. Nikto sa nehlásil o ňu.

Už bolo okolo poľudnia. Tvár pána slúžneho už sa usmievala jako ráno: bola až veľmi prísna a celé chovanie rozdráždené.

Nastala inkvisícia. Bol šťastlivý každý kresťan, ktorý sa neukázal večernajším časom na ulici a ešte šťastlivejší ten, ktorý síce na ulici od nikoho videný nebol.

Vinný, nevinný: to bolo jedno vyšetrovateľovi, jestli žalobníci oznámili jeho meno: pandúri s nastoknutými bodákami museli od razu každého doviesť do obecného domu. Neplatilo tu ani slovo richtára, ani notára, ani úradského, ani nikoho: pán slúžny, o ktorom sa predtým hovorilo, že je nepriateľom židov, zrazu stal sa neohrozeným jejich zástupcom. Prečo, odkiaľ tá zmena? domýšľal sa každý, bárs aj pochopiť to neznal.

K večeru bol plný obecný dom i dvor, bo koho sem priviedli, toho nepustili viacej. Mali pandúri ešte roboty, kým jich všetkých dvoch a dvoch spolu poviazali.

„Pozor!“ velel strážamešter, keď už boli pandúri so sväzovanim vážnov hotoví. Pandúri sa postavili do radov.

„Zbroj do rúk! Nabíjaj!“

To všetko stalo sa pred očima zajatých, aby jim pán strážamešter väčšieho strachu nahnal a jim svoju vážnosť ukázal.

Zajatí boli na to na vozy pousádzaní. Pandúrom veleno, aby jich sprevádzali a každého, ktorý by sa opovážil z voza prehnúť, odrazu zastrelili.

Sluiečko už zapadnulo, keď zpred obecného domu pohnul sa dlhý rad vozov k Senici, kam obžalovaných sprevodili. Na uliciach sa rozliehal plač a nariekanie žien a deťí. Židovskí žalobníci sa poukryvali, ani čoby sa boli hanbili sami za to, že to tak ďaleko prišlo a že mnohí z nich boli nevinní, jako to niektorí z nich sami soznávali. Lútosť však jejich snád dotiaľ trvala, kým sa čiastka pandúrov do mestečka zas prinavrátala.

* * *

Večierkom toho samého dňa zatáral sa Brunčko na Čup. Majster Sládeček bol práve na dvore. Zamyslený pozeral v tú stranu ku Senici, ďakujúc v duchu Pánu Bohu, že bol ochránený pred hanbou. Z myšlienok vytrhnul ho pozdrav Brunčkov.

„Dobry večer, pán majster!“

„Pán Boh daj aj tebe,“ poďakoval pozdravený a bral sa do pitvora, ale Brančko šiel za ním. I zostal tedy stáť. Oba posadili sa pod stenkou na násypok a tu započal sa medzi nimi nasledujúci rozhovor:

„Ej, ale sa to len robilo dnes u nás, pán majster.“

„Robilo veru, robilo: strach, hrúza, posmech, čoho sa človek na staré dni nedožije.“

„No ale však to tých židákov muselo pekny groš stáť, že si toho slúžneho tak po svojej stránke obrátili. A nemal dobrého svedomia, lebo keď sedel na tom vozíku, tak sa vám obzeral z jedného boka na druhý, jako čoby ho už niekto bol za krágel dolu ťahal. Mali ste ho len vidieť.“

„Pán Boh je spravdivý; on ho nájde, synak môj, jestli čo

nepravého konal. Ale čože sa porobiť mohlo s tým pandúrom, kde sa mohol podieť?“

„Nebojte sa, neztratí sa vám.“

„Veď je už ztratený.“

„Nenie veru. A ja by som sa stavil, že keď sám neprišiel, muž ho dozajista najdú. Ja viem s istotou, kde je.“

„A prečo si to slúžnemu nepovedal? Mohol si dostať sto zlatých.“

„Áno, alebo pútka na ruky. To bol len figel. Ja mu nedám holbu vína za celých jeho sto zlatých.“

„A čože si myslíš, kdeže sa teda nachodí?“

„Ja nemyslím, ale viem, kde je s istotou. A keď chcete vedieť, poviem vám, že nenie nikde inde jako na Doline.“

„A čoby tam kdesi robil až doteraz?“

„Čo robí? Spí dakde, bo bol jako čík napitý. Bol som toho sám svedkom, keď kupoval jarmočné jednej Dolinárke, že ji slúbil, že si večer príjde na Dolinu pre jarmočné.“

„Ad animam! to by bol špás, keby to pravda bola“

„Mám jeden krk, ale aj ten postavím, že je tomu tak.“

„No však uvidíme, čo z toho vykvitne.“

„Nič dobrého pre nás.“

„Ad animam! tak je, tak! Máš pravdu: čo deň, to je horšie. Cigáňstvo sa zmáha, čo chvíľa statočný človek ani nebude môcť žiť na svete. Všetko ale do času, Pán Boh na veky.“

„Veru máte pravdu, pán majster. No dobrá vám noc!“

„Pán Boh daj aj tebe!“

Pán majster šiel do chyže, Brunčko ale domov.

Na druhý deň ztratený pandúr sa našiel.

Brunčko mal teda pravdu. Len to banoval, že sa s ním pán majster Sládeček nestavil o niekoľko holieb vína.

Pandúr sa vyspal z opice, ktorú kúpil na jarmoku, a potom prišiel sám od seba. Či mu pán slúžny sto zlatých vyplatil, nevieme, ale pochybujeme.

Starý páňko Šimšálek nestáva už na moste. Škoda ho byť, že ho viacej nie je. Neprešlo síce po dnes mnoho rokov od osudného veľtrhu, ale už ani majstra Sládečka niet.

Dolinský s Kristinou tvoria jeden pár. Kristina je až po dnes veselá a keď sa muž na ňu nahnevá, a ona je dobrej vôle, to mu aj zanôti:

„Trucuje ma ktosi,

Budem ja kohosi,

Ale sa ma ktosi

Do vôle naprosí.“

A pýtala sa, čo robí náš všetkovedel Brunčko. Vysťahoval sa zo Sobotišťa.

